

عنوان مقاله:

ویژگی‌های بافتار ژئوپولیتیک ایران دوران قاجار از منظر سفرنامه‌نویسان روسیه

محل انتشار:

مجله تاریخ اسلام و ایران، دوره 21، شماره 12 (سال: 1390)

تعداد صفحات اصل مقاله: 38

نویسنده:

محسن خلیلی - دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

خلاصه مقاله:

به‌هنگام سلطنت قاجاریان، کشور ایران در نظام بین‌الملل جایگاهی درخور یافته بود. ایران در سیاست بین‌الملل، از حیث ژئوپولیتیک، پنج کاراکتر ممتاز یافته و این موضوع سبب شده بود به کشوری تأثیرگذار در عرصه روابط بین‌الملل تبدیل شود. طرفه آنکه، این موقعیت مهم از رقابت‌های جهان‌گیرانه میان قدرت‌های برتر زمانه نصیب ایرانیان شده بود و قاجاریان، در پدیدارسازی آن نقشی نداشتند. موقعیت کریدوری ایران سبب می‌شد کشورهای قدرتمند نتوانند از وضعیت راهبردی ایران که در رقابت میان قدرت‌های بزرگ نقشی مؤثر داشت، چشم‌پوشی کنند. کانال ایران برای انگلستان نقش ممانعتی ایفا می‌کرد و برای قدرت‌های بزرگ دیگر نقش ویژه نفوذیابی داشت. همچنین، کشور ایران در میان دو دولت مداخله‌گر و قدرتمند روسیه و انگلستان، نقش دولت حائل را بازی می‌کرد که نه مستعمره می‌شد و نه مستقل می‌ماند؛ بلکه فقط به ایفای نقش ضربه‌گیر در رقابت نفس‌گیر میان دو ابرقدرت زمانه می‌پرداخت. ناگفته نماند که ایران و آسیای مرکزی درگیر یک بازی بزرگ نیز شده بودند؛ بازی بزرگی که میان بریتانیا و روسیه بر سر ایران، افغانستان، هند و آسیای مرکزی به‌وجود آمده بود. مسئله هند، ویژگی دیگر بود؛ زیرا هند اهمیتی غیر قابل چشم‌پوشی برای انگلستان داشت و می‌بایست به هر ترتیب، در اختیار بریتانیایی‌ها باقی می‌ماند. ایران برای انگلستان، نقش قلعه مدافع هند را در برابر قدرت‌های بزرگ چون فرانسه، روسیه، و پروس (آلمان بعدی) داشت؛ زیرا هریک از این قدرت‌ها می‌خواستند هند را از تصرف انگلستان خارج کنند و قدرت یکه‌تاز و توازن‌دهنده انگلیسی‌ها را در اروپا از بین ببرند. کشف نفت، اهمیت ایران را دوچندان ساخت؛ زیرا، به‌منزله موتور توسعه بود و تصاحب آن، سبب برتری بی‌چون‌وچرا در رقابت‌های دریایی میان قدرت‌های برتر می‌شد. نگارنده تلاش می‌کند با خوانش متن سفرنامه‌های پارسی‌گردان شده روس‌هایی که در زمان سلطنت قاجاریان به ایران آمده‌اند، ویژگی‌های پنج‌گانه ژئوپولیتیک کشور ایران را بررسی کند

کلمات کلیدی:

ایران، روسیه تزاری، قاجار، سفرنامه‌نویسان، بافتار ژئوپولیتیک

لینک ثابت مقاله در پایگاه سیویلیکا:

<https://civilica.com/doc/1166168>

